

Krystyna Górna
Teresa Banaszkiewicz

Samoocena w badaniach umiejętności sportowo-rekreacyjnych uczniów szkół podstawowych

Za punkt wyjścia do rozważań na temat celowości i możliwości wykorzystania samooceny w badaniach naukowych przyjęto założenia poznawczej koncepcji człowieka. W ujęciu najbardziej ogólnym ujmuje ona jednostkę jako układ przetwarzający informacje i zmierzający do osiągnięcia określonych wartości [6]. W systemie informacji posiadanych przez człowieka ważną rolę odgrywa samowiedza, określana przez J. Kozielskiego jako „system informacji, jakie jednostka posiada o swoich kompetencjach, motywacji czy postawach” [6]. Pełni ona określone funkcje regulacyjne zachowań człowieka poprzez wchodzący w jej skład system samooceny. Samoocena określana przez psychologów jako sąd wartościujący o sobie, „pojęcie własnego ja” ma wpływ na rodzaj, zakres i jakość podejmowanych działań [6,8], między innymi w wyniku dokonywania przez jednostkę oceny zachowania w kategorii możliwe - niemożliwe (do podjęcia) [14]. Według T. Lewowickiego samoocena jest jednym z czynników warunkujących poziom aspiracji ogólnych młodzieży [7], rozumianych jako „Zespół dążeń wyznaczonych przez hierarchię celów, które jednostka akceptuje oraz definiuje jako ważne, a które przesądzają o jej planach życiowych ...” [8], czy też jako „... dominujące potrzeby, dążenia i zainteresowania jednostki czy grupy objęte silnie umotywowanym zamiarem realizacji” [8].

Wobec narastających we współczesnym świecie zagrożeń dla zdrowia - fizycznego i psychicznego człowieka, a równocześnie stwierdzonego naukowo, korzystnego wpływu aktywności ruchowej na zapobieganie chorobom cywilizacyjnym koniecznością stało się wykorzystanie wolnego czasu dla rekreacji fizycznej. Sprawą zasadniczą jest zatem odpowiednie przygotowanie społeczeństwa do czynnego uczestnictwa w kulturze fizycznej. W związku z tym dokonano przewartościowania celów szkolnego wychowania fizycznego. Współ-

czeńście celem wychowania fizycznego jest nie tylko oddziaływanie na ciało i jego funkcje, ale także dokonywanie stosownych, trwałych zmian w osobowościach wychowanków [4,13]. Konsekwencją zmiany celów powinna być zmiana sposobów oceny efektywności procesu wychowania fizycznego, a także poszukiwanie adekwatnych do potrzeb narzędzi badawczych.

Jednym z instrumentalnych warunków aktywnego wykorzystania wolnego czasu przez człowieka jest posiadany przez niego zasób umiejętności. Im lepsze przygotowanie pod względem poziomu opanowania różnorodnych dyscyplin sportowo-rekreacyjnych, tym większe prawdopodobieństwo ich wykorzystania w praktyce. W świetle przedstawionych wcześniej twierdzeń, regulacyjną funkcję zachowania spełniać będzie nie tyle obiektywna (zewnętrzna) ocena stanu opanowania umiejętności, co uwewnętrzniona, subiektywna ocena - samoocena (oceny obiektywne, czyli informacje ze środowiska zewnętrznego, będą istotne głównie dla formowania samooceny). Jeżeli samoocena jest prawidłowa - podejmowane działania są adekwatne do możliwości. Samoocena zaniżona lub zawyżona przyczynia się do stawiania sobie zadań nie odpowiadających możliwościom. W pierwszym przypadku człowiek osiąga mniej niż mógłby osiągnąć (np. nie podejmuje działania rekreacyjnego). W drugim może narazić się na niepowodzenia, które w efekcie mogą spowodować zniechęcenie do działania. Tak więc, badając efekty pracy szkoły w zakresie przygotowania wychowanków do uczestnictwa w rekreacji fizycznej należałoby zastąpić obiektywną ocenę - samooceną.

Celem niniejszej pracy jest stwierdzenie, czy specjalnie skonstruowany „Arkusz samooceny umiejętności sportowo-rekreacyjnych” - zweryfikowany pod względem trafności i rzetelności w badaniach młodzieży szkół ponadpodstawowych [2,3] - spełnia wymienione wymogi metodologiczne w badaniach uczniów kończących podstawowy etap edukacji szkolnej w szkołach miejskich i w szkołach wiejskich.

Metodologia badań

Weryfikacji poddano „Arkusze samooceny umiejętności sportowo-rekreacyjnych” [3]. „Arkusze ...” składa się z instrukcji oraz dwóch części (A, B) wypełnianych przez ucznia (zał.). Ponieważ badania przeprowadzane są bez zachowania anonimowości ucznia, istotną jego częścią jest instrukcja. Zawiera ona informacje wyjaśniające cel i sposób wykorzystania wyników badań. Spełnia rolę motywującą oraz zaznajamia z podstawowym kryterium i sposobem dokonywania samooceny.

Część A „Arkusza ...” obejmuje trzy pytania. Dwa z nich to pytania zamknięte. Dokonując wyboru odpowiedzi uczeń określa stopień opanowania pływania oraz zakres uprawnień do prowadzenia pojazdów. Odpowiedź na trzecie pytanie

polega na wpisaniu posiadanych odznak turystycznych, sportowych lub różnorodnych uprawnień z obszaru kultury fizycznej. Uzyskane na podstawie tego pytania informacje w założeniu mają dostarczyć wiadomości o aktywności ucznia w zakresie turystyki, a także o dodatkowej aktywności w sferze kultury fizycznej (na przykład działalności organizacyjnej). Wyniki uzyskane na podstawie pytania 2 i 3 rozpatrywane są w kategorii posiada lub nie posiada (umiejętności, uprawnień), a także w kategoriach jakościowych. Opanowanie przez uczniów umiejętności pływania kwalifikowane jest następująco: odpowiedź a, b - ocena niedostateczna, c, d - ocena dostateczna, e - ocena dobra, f, g, h - ocena bardzo dobra.

Wczęści B badany dokonuje samooceny umiejętności odnośnie do form aktywności podanych w wykazie, wpisując znak „+” w rubryce odpowiadającej stopniowi szkolnemu. W taki sam sposób określa, z którą dyscypliną nigdy nie miał okazji czynnie się zapoznać.

Badania przeprowadzono w czterech losowo dobranych szkołach miejskich i w pięciu szkołach wiejskich. Objęto nimi 218 chłopców, w tym 113 ze środowiska miejskiego i 105 ze środowiska wiejskiego. Szkoły, w których odbyły się badania posiadały podobne warunki do zajęć wychowania fizycznego, zarówno pod względem bazy materialnej jak i kadry nauczycielskiej.

Uczniowie wypełniali „Arkusze ...” w klasie lekcyjnej, w obecności nauczyciela akademickiego. Ponieważ znajomość kryterium samooceny mogła wpłynąć na wiarygodność danych, przeprowadzając badania udzielano uczniom dodatkowych informacji oraz wyjaśniano pojęcie „rekreacyjny”. Podkreślano także fakt wykorzystania wyników badań tylko dla celów naukowych, a nie dla potrzeb szkoły.

Analizie trafności i rzetelności poddano tę część „Arkusza ...”, w której uczniowie wyrażali samoocenę w postaci stopni szkolnych (cz. B) oraz pływanie. Dane podstawowe przeliczono na punkty, przyznając wzrastającą o 1 liczbę punktów za kolejne stopnie.

Rzetelność „Arkusza ...” oceniono poprzez oszacowanie współczynnika równoważności testu za pomocą rozdzielonych połówek [9]. Połówki dobrano grupując dyscypliny określone w części B numerami parzystymi i dyscypliny oznaczone numerami nieparzystymi łącznie z pływaniem. Zastosowano metodę Spearmana-Browna według wzoru:

$$r_{tt}(E) = \frac{2r_{AB}}{1 + r_{AB}}$$

gdzie:

$r_{tt}(E)$ - współczynnik równoważności,

r_{AB} - współczynnik korelacji r Pearsona między wynikami połówek testu.

Przyjęto, że dla próby losowej, wymaganej wartości $r_{tt} = 0,80$ z prawdopodobieństwem $p = 0,05$ odpowiada wartość r_{tt} z przedziału od 0,72 do 0,80 [5].

Trafność diagnostyczną „Arkusza samooceny ...” oceniono obliczając związek między globalną liczbą punktów - stanowiącą wynik samooceny - a kryterium trafności. Zastosowano następujące, pośrednie kryteria trafności:

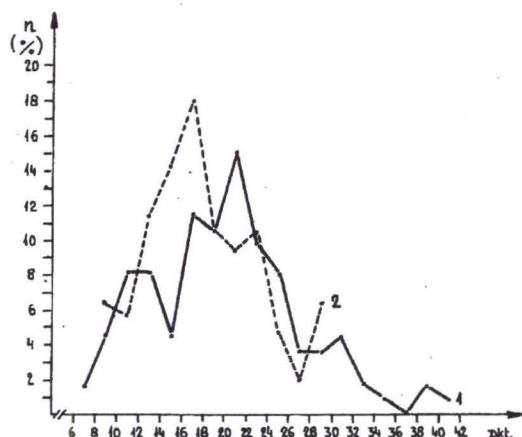
- ocena z wychowania fizycznego,
- liczba lat uprawiania sportu.

Wymagany współczynnik trafności $r_{xy} \geq 0,40$.

Materiał empiryczny opracowano statystycznie stosując następujące metody opisu i wnioskowania statystycznego: średnią arytmetyczną (\bar{x}), odchylenie standardowe (s), błąd standardowy średniej arytmetycznej ($s_{\bar{x}}$), test Studenta (t), współczynnik korelacji liniowej Pearsona (r_{xy}) [1,5].

Omówienie wyników

Stopień opanowania umiejętności sportowo-rekreacyjnych wyrażony liczbą punktów różnicuje badanych ze szkół miejskich i wiejskich (rys. 1). Rozkład liczebności badanych w obu populacjach jest zbliżony do normalnego. Obserwuje się jednak większe zróżnicowanie wyników indywidualnych i deklarowany wyższy poziom umiejętności u chłopców miejskich (Tab. 1). Różnica średnich arytmetycznych między populacjami jest statystycznie istotna ($p < 0,001$). Tak więc wyniki uzyskane drogą samooceny różnicują chłopców zarówno między środowiskami, jak i w ramach każdego z nich. Niższy poziom umiejętności prezentowany przez chłopców wiejskich wydaje się uzasadniony. W miastach istnieje większa możliwość uczestniczenia w zajęciach sportowych z dyscyplin nie realizowanych w szkole oraz doskonalenia swoich umiejętności w pozaszkolnych formach kultury fizycznej.

Rys. 1. Rozkład liczebności badanych ze szkół miejskich i wiejskich (2) według umiejętności (w pkt.)

Tabela 1. Umiejętności sportowo-rekreacyjne (w pkt.) w populacji chłopców ze szkół miejskich i wiejskich

populacja	N	\bar{x}	s	$\frac{s}{\bar{x}}$	d	t
Chłopcy miejscy	113	21,97	7,62	0,72	3,50	3,964
Chłopcy wiejscy	105	18,47	5,29	0,52		

Trafność „Arkusza samooceny ...”, przy zastosowaniu jako kryterium oceny z wychowania fizycznego, wyrażają współczynniki korelacji:

- u chłopców ze szkół miejskich - $r_{xy} = 0,62$,
- u chłopców ze szkół wiejskich - $r_{xy} = 0,54$.

Tak wysokie współczynniki wynikają prawdopodobnie ze stosowanego w szkole systemu oceniania uczniów - przede wszystkim za opanowanie umiejętności, dającego możliwość uczniom porównania swoich umiejętności z rówieśnikami. Kolejnym uzasadnieniem uzyskanych wyników może być fakt, iż w procesie formowania się samooceny istotną rolę odgrywają osoby znaczące, do których należą oceniający ucznia nauczyciele.

Trafność „Arkusza samooceny ...” określaną przy wykorzystaniu jako kryterium pośredniego liczby lat uprawiania sportu charakteryzują następujące współczynniki korelacji:

- w populacji chłopców miejskich - $r_{xy} = 0,48$,
- w populacji chłopców wiejskich - $r_{xy} = 0,65$.

Tak więc, logicznie zasadny związek między okresem uprawiania sportu a uczniowską samooceną umiejętności sportowo-rekreacyjnych został potwierdzony statystycznie.

Rzetelność wyników testowania umiejętności przy wykorzystaniu „Arkusza samooceny ...” oszacowano na podstawie współczynnika równoważności testu, za pomocą rozdzielonych połówek. Pomimo losowego podzielenia „Arkusza ...” na połowę, zarówno w populacji chłopców miejskich, jak i wiejskich wyniki samooceny umiejętności zawarte w drugiej połówce testu są wyższe, a różnice statystycznie istotne (Tab. 2, Tab. 3). Jedną z przyczyn tak znacznej różnicy jest niejednakowa liczba dyscyplin - w drugiej połówce jedna forma aktywności więcej. Drugą przyczyną jest prawdopodobnie fakt, iż w drugiej połówce znajdują się dyscypliny łatwiejsze i bardziej popularne wśród chłopców, na przykład piłka nożna, piłka koszykowa czy pływanie. Obliczone współczynniki korelacji liniowej między połówkami testu są następujące: w populacji miejskiej - $r_{xy} = 0,68$, w populacji chłopców wiejskich - $r_{xy} = 0,54$. Oszacowane na ich podstawie współczynniki równoważności osiągnęły wartości:

- u chłopców ze szkół miejskich - $r_{tt} = 0,81$,
- u chłopców ze szkół wiejskich - $r_{tt} = 0,70$.

Tabela 2. Umiejętności sportowo-rekreacyjne chłopców ze szkół miejskich według wyników połówek testu (w pkt.)

Test	N	\bar{x}	s	$\frac{s}{\bar{x}}$	d	t
Pierwsza połowa	113	12,80	3,83	0,36	4,38	8,420
Druga połowa	113	8,42	3,90	0,37		

Tabela 3. Umiejętności sportowo-rekreacyjne chłopców ze szkół wiejskich według wyników połówek testu (w pkt.)

Test	N	\bar{x}	s	$\frac{s}{\bar{x}}$	d	t
Pierwsza połowa	105	10,90	2,90	0,28	2,33	5,547
Druga połowa	105	8,57	3,28	0,32		

Dla danej liczebności badanych, minimalny współczynnik powinien osiągnąć wartość 0,72 (dla $p < 0,05$). Tak więc wymaganą wartość dla uznania wyników samooceny za rzetelne stwierdzono wśród chłopców ze szkół miejskich. W populacji chłopców miejskich współczynnik równoważności nie osiągnął wartości krytycznej

Podsumowanie

1. Wyniki badań umiejętności sportowo-rekreacyjnych chłopców z ósmych klas szkół podstawowych z wykorzystaniem „Arkusza samooceny ...” różnicują badanych w ramach populacji i między nimi.

2. „Arkusze samooceny” spełnia wymóg trafności w obu badanych populacjach, niezależnie od przyjętego kryterium trafności.

3. Wymóg rzetelności wyników badań „Arkuszem samooceny ...” spełniony jest w przypadku samooceny dokonywanej przez uczniów ze szkół miejskich. U chłopców wiejskich rzetelność testu jest nieco niższa od wymaganej.

4. Uzyskane wyniki badań pozwalają na wnioskowanie o możliwości wykorzystania „Arkusza samooceny” do badania stanu umiejętności sportowo-rekreacyjnych u chłopców ze szkół miejskich. Biorąc pod uwagę wysokie współczynniki trafności oraz znaczną selektywność samooceny umiejętności w populacji chłopców wiejskich wydaje się, że pomimo nie w pełni potwierdzonej rzetelności, także w tym środowisku, „Arkusze samooceny ...” może być wykorzystany.

5. Istnieje potrzeba zweryfikowania rzetelności badania umiejętności „Arkuszem samooceny ...” za pomocą metody badań powtórzonych.

Bibliografia

- [1] Góralski A., Metody opisu i wnioskowania statystycznego w psychologii i pedagogice, PWN, Warszawa 1987.
- [2] Górna K., Trafność „Arkusza samooceny umiejętności sportowo-rekreacyjnych”, [w:] Efektowność kształcenia i wychowania w kulturze fizycznej, AWF, Katowice 1992.
- [3] Górna K., Rzetelność „Arkusza samooceny umiejętności sportowo-rekreacyjnych dla uczniów szkół ponadpodstawowych”, „Rocznik Naukowy”, AWF Katowice 1994.
- [4] Grabowski H., O kształceniu i wychowaniu fizycznym, PAN - Ossolineum, Kraków 1987.
- [5] Guilford J.P., Metody statystyczne stosowane w psychologii i pedagogice, PWN, Warszawa 1970.
- [6] Koziński J., Elementy teorii samowiedzy, „Psychologia Wychowawcza” 1976, nr 1.
- [7] Lewowicki T., Aspiracje dzieci i młodzieży, PWN, Warszawa 1986.
- [8] Łoś M., Aspiracje a środowisko, PWN, Warszawa 1972.
- [9] Niemierko B., Testy osiągnięć szkolnych, WSiP, Warszawa 1975.
- [10] Reykowski J., Osobowość jako centralny system regulacji i integracji czynności, [w:] „Psychologia”, pod red. T. Tomaszewskiego, PWN, Warszawa 1978.
- [11] Reykowski J., Obraz własnej osoby jako mechanizm regulujący postępowanie, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1970, nr 3.
- [12] Standardy dla testów stosowanych w psychologii i pedagogice, Polskie Towarzystwo Psychologiczne, Warszawa 1985.
- [13] Strzyżewski S., Proces wychowania w kulturze fizycznej, WSiP, Warszawa 1990.
- [14] Winiarski R.W., Motywacja aktywności rekreacyjnej człowieka, AWF, Kraków 1991.

Krystyna Górna
Teresa Banaszekiewicz

Self-evaluation in Investigating of Sports and Recreational Abilities of Primary School Pupils

Summary

One of the instrumental conditions of leisure time activity of a human being is a set of his/her abilities. Regulating function of behaviour is performed not so much by an impartial (external) evaluation of performance within one's own abilities as by the internal, personal evaluation - self-evaluation.

218 boys, graduates of randomly selected primary schools supervised by Częstochowa Educational Authority, were included in the investigation. 113 of them came from urban environment and 115 of them came from rural environment. Their schools has good premisses and well educated staff to conduct physical education classes. The pupils filled in the „Questionnaire ...” in a classroom, in presence of a university teacher.

Reliability and accuracy analysis was performed in relation to that part of the „Questionnaire ...” in which the pupils expressed their self-evaluation in terms of school marks (Section B) and swimming.

Basic data was transformed into a total score, awarding 1 point more for each successive mark.

Accuracy of the „Questionnaire ...” was checked by means of evaluating test equivalence coefficient with separated halves. The halves were formed by grouping disciplines denoted in Section B with even numbers in one half and disciplines denoted with odd numbers, including swimming, in the other half.

K-M

ARKUSZ UMIEJĘTNOŚCI SPORTOWO-REKREACYJNYCH NR

W Akademii Wychowania Fizycznego prowadzone są badania na temat przygotowania uczniów do uczestnictwa w kulturze fizycznej. W związku z tym niezbędna jest TWOJA POMOC.

Postaraj się w miarę **obiektywnie** ocenić swoje umiejętności z wyszczególnionych poniżej sportowych i rekreacyjnych form aktywności.

Niniejszy arkusz samooceny nie jest anonimowy, jednakże pragniemy Cię zapewnić, że otrzymane dane będą służyły **tylko do celów naukowych**. Nie obawiaj się zatem zaznaczyć odpowiedzi wskazujących na brak umiejętności lub niedostateczne opanowanie, czy też przeciwnie, na ich wysoki poziom. Każda odpowiedź będzie dobra o ile będzie **zgodna z Twoją opinią o sobie**.

DZIĘKUJEMY

.....
imię i nazwisko

..... W
szkoła

.....
miejscowość

CZĘŚĆ A

1. Umiejętność pływania (podkreśl właściwe stwierdzenie)
 - a) nie potrafię pływać
 - b) potrafię utrzymać się na wodzie, ale nie potrafię pływać
 - c) przełynę około 10 - 15 m
 - d) posiadam odznakę „Już pływam”
 - e) potrafię pływać, ale nie posiadam karty pływackiej
 - f) posiadam kartę pływacką
 - g) posiadam „żółty czepek”
 - h) posiadam uprawnienia ratownika
2. Uprawnienia do prowadzenia pojazdów (podkreśl właściwe):
 - a) nie posiadam
 - b) posiadam kartę rowerową
 - c) posiadam prawo jazdy
3. Zdobyte odznaki i uprawnienia sportowe, rekreacyjne lub turystyczne (podkreśl właściwe stwierdzenie):
 - a) nie posiadam żadnej odznaki ani uprawnienia
 - b) posiadam następujące odznaki lub uprawnienia (wpisz pełną nazwę):
 - 1)
 - 2)
 - 3)

CZĘŚĆ B

Dokonaj samooceny umiejętności z niżej podanych form aktywności wstawiając znak „+” w odpowiedniej rubryce.

W pierwszej rubryce (1) wpisz „+” jeżeli **nigdy** nie wykonywałeś(aś) ćwiczeń z danej dyscypliny.

W kolejnych rubrykach wpisz „+” w zależności od stopnia opanowania przez Ciebie danej dyscypliny. Dla ułatwienia samooceny zastosowano w nich odpowiedniki stopni szkolnych. Najniższą ocenę zaznacz, jeżeli wykonywałeś(aś) ćwiczenia z danej dyscypliny, ale ich nie opanowałeś(aś).

Najwyższą ocenę zaznacz, jeżeli stopień opanowania umiejętności umożliwia Ci wykorzystanie danej dyscypliny dla celów sportowych, rekreacyjnych bądź dla przyjemności.

Jeżeli w wykazie brakuje opanowanej przez Ciebie formy aktywności - dopisz ją i zaznacz stopień jej opanowania.

Lp.	Forma aktywności	Ocena				
		1	ndst	dst	db	bdb
1	piłka siatkowa					
2	piłka koszykowa					
3	piłka ręczna					
4	piłka nożna					
5	kometka (badminton)					
6	tenis stołowy					
7	tenis ziemny					
8	jazda na deskorolce					
9	narciarstwo zjazdowe					
10	łyżwiarstwo					
11	jazda na sankach					
12	żeglarstwo					
13	kajakarstwo					
14	karate					
15	atletyka terenowa					
16	biegi na orientację					
17						